

Het Nederlandse bosbouwbeleid en Kritisch Bosbeheer

W. De Leljster

Generaties bosbouwers, in dezelfde traditie opgevoed, worden in de uitgangspunten nota van de Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer verantwoordelijk gesteld voor het huidige bosbeeld in Nederland. In de ogen van de LWKB is dat beeld niet zo best en daarmee steekt de LWKB een beschuldigende vinger uit in de richting van Hinkeloord, de instelling, die immers voor een groot deel verantwoordelijk is voor de bosbouwkundige opvoeding van deze generaties bosbouwers.

Bezien we nu sinds wanneer bosbouwers worden "opgevoed" dan ontdekken we dat in Nederland eerst in 1815 landbouwkundig onderwijs tot stand kwam en dat het bosbouwkundig onderwijs pas in 1882 aanvangt met de aanstelling van Tutein Nolthenius als leraar voor bosbouwvakken aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen. Hieraan kan hooguit worden afgedaan dat de Dienst van het Boswezen in Ned. Indië al in 1849 begon met de invoer van geschoolde bosbouwkundigen uit Duitsland. Opvoeding in een bosbouwkundige traditie – voorzover die reeds zo snel gevestigd zou kunnen zijn – vindt dus sinds nog geen 100 jaar plaats; sinds nog geen generatie van bomen volgens de door de LWKB gewenste generatieduur (omloop), sinds maximaal drie generaties bosbouwers en sinds een voor mensengeugenis wel bedroevend korte tijd.

Wat mag nu van zo'n bosbouwer worden verwacht? Hiertoe dient eerst de situatie van het bos in Nederland gezien te worden in de tijd dat deze eerste bosbouwers werden opgeleid. Het bosareaal bedroeg toen ongeveer 220.000 ha (thans ong. 300.000 ha!), maar bovendien was dit bos in een erbarmelijke conditie, strooiselroof kwam algemeen voor, maatregelen tegen insectenaantastingen waren onbekend, veewelde van schapen en runderen had een vernietigende invloed op het bos en de bossen waren naar bezit sterk versnipperd sinds de opdeling van het grootste deel van de markebossen. Ziehier in het kort weergegeven de situatie van het Nederlandse bosbestand op het moment dat "de bosbouwkundige traditie" zich met de bosbouw is gaan bemoeien. Naast het feit dat nu bosbouwkundig geschool-

den zich met de bosbouw gingen bezighouden is vooral ook de interesse die de Overheid voor de bosbouw begon te tonen van groot belang geweest voor de ontwikkeling van de bosbouw in Nederland. Het behoud van het bos, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin werd uitgangspunt van het beleid, terwijl waar mogelijk werd gestreefd naar uitbreiding van het bosareaal. Ook thans nog ligt dit uitgangspunt ten grondslag aan onze boswetgeving. Uitbreiding van het bosareaal gaat echter altijd ten koste van een andere vorm van grondgebruik en het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat het grootste deel van de uitbreiding werd gerealiseerd op de in die tijd waardeloos geachte woeste gronden, die in feite door de cultuur verlaten gronden waren. Schapenteelt en mestwinning hadden deze woeste gronden sterk verarmd zodat de bosbouw in Nederland de armste gronden kreeg toegewezen. Het behoeft nauwelijks betoog dat onder deze omstandigheden slechts gekozen kon worden voor het gebruik van weinig eisende pionierhoutsoorten. Als in elk vroeg successiestadium treft men in deze bossen geen rijke diversiteit aan soorten, maar juist een vegetatievorm die welhaast als een monoculture zou kunnen worden aangeduid. Wanneer de LWKB de bosbouwer verwijt monotone "denneakkers" aan te leggen dient te worden bedacht onder welke omstandigheden deze tot stand zijn gekomen. Ook nu nog behoren grote delen van het Nederlandse bosareaal tot dit zogenaamde eerste-generatiebos waardoor grote ecologische waarden zich nog niet hebben kunnen ontwikkelen. Nu is het hebben van een ecologische waarde slechts één van de vele functies die het bos uitoefent. Als in de Nederlandse situatie belangrijke functies kunnen worden genoemd:

- 1 Het produceren van hout.
- 2 Het verschaffen van een aantrekkelijk milieu ten behoeve van de recreatie.
- 3 Het verschaffen van een leefmilieu aan bepaalde elementen van flora en fauna.

Deze functies dienen nader te worden toegelicht.

Houtproductie

Het houtverbruik in Nederland bedraagt thans bijna 15 miljoen m³ r.e. per jaar. Deze vraag naar hout is de laatste decennia sterk gegroeid en wanneer de huidige trend zich ongewijzigd zal kunnen voortzetten zal met een verdubbeling van het huidige verbruik (30 mln r.e. per jaar) rond de eeuwwisseling gerekend moeten worden. In dit verband verdient de aanbeveling van de LWKB, het houtverbruik terug te dringen en recycling van oud papier en hout - voorzover het recyclingspercentage nog zou kunnen worden opgevoerd - te bevorderen, sterke ondersteuning. Dit doet echter niet af aan het feit dat aan de vraag naar hout voldaan zal moeten worden. Nederland zal hiertoe voor een zeer aanzienlijk gedeelte op import aangewezen blijven zelfs wanneer het houtverbruik op b.v. het huidige niveau gestabiliseerd zou kunnen worden. Deze import zal in de toekomst echter in toenemende mate aan beperkingen onderhevig zijn. Traditioneel houtexporterende landen zijn begonnen de export af te remmen waarvoor de afname van eenvoudig exploiteerbaar bosareaal en de toenemende eigen behoefte als voornaamste oorzaken kunnen worden aangemerkt. Ook elders ter wereld stijgt het houtverbruik zodat het zeer de vraag is of Nederland er ook in de toekomst in zal slagen voldoende te importeren om in de behoefte te voorzien.

Het is ook van belang te bedenken dat onttrekking van het Nederlandse bosareaal aan de houtproductie onder de huidige omstandigheden moet leiden tot een verhoogde import hetgeen een verzwaring van de houtproducerende functie van bossen elders betekent. Wanneer men zich in Nederland de luxe wenst te permitteren het aanwezige houtproducerende vermogen niet aan te wenden, kan de vergrote houtimportbehoefte bijvoorbeeld indirect tot gevolg hebben dat een zekere oppervlakte tropisch regenwoud in exploitatie genomen wordt. Ecologisch gezien zou dan de daardoor ontstane schade wel eens groter kunnen zijn dan het bij de houtproductie ingeschakeld laten van het Nederlandse bosareaal.

Daarnaast is de vorming van een "strategische houtreserve" voor tijden van verstoring van het handelsverkeer van groot belang gebleken tijdens de wereldoorlogen. Hierbij hoeft niet per sé aan oorlogsgeweld als handelsverkeer ontwrichtende factor te worden gedacht, ook boycot-acties van grondstofproducerende landen dienen tot de reële mogelijkheden te worden gerekend. Een zo groot mogelijke eigen houtproductie is dus economisch van groot belang.

Recreatiemilieu

Het bos levert een aantrekkelijk recreatief milieu. Het feit dat op de normdag - de vijfde drukste dag - circa 1 miljoen mensen het bos bezoeken illustreert deze stelling in voldoende mate. Hierbij dient echter onderscheid gemaakt te worden in twee vormen van recreatie. Veruit de meeste recreanten behoren tot de groep van zgn. stationaire recreanten. Deze recreatievorm (picknicken, zonnen, balspelen enz.) wordt gekenmerkt door een intensief ruimtegebruik op een relatief kleine oppervlakte. Mobiele recreatie (wandelen, fietsen, natuur bestuderen enz.) daarentegen kent een veel extensiever ruimtegebruik dat zich echter wel over aanmerkelijk grotere oppervlakten afspeelt. Beide recreatievormen vragen de aanleg van voorzieningen. Voor de stationaire recreatie nemen deze voorzieningen meestal de vorm van een attractiepunt met daaraan verbonden een speel- en ligweide, sanitaire voorzieningen en parkeeraccommodatie aan, voor de mobiele recreatie kunnen, naast parkeeraccommodatie, vooral wandelroutes en overige wandelpaden, ruiterspaden, fietspaden, toeristische autoroutes, natuurspaden enz. van belang zijn met de eventueel daarbij behorende faciliteiten als schuilhutten, bebording, wildkansels, uitkijktorens, banken, afvalbakken enz.

Recreatie zonder enige vorm van voorzieningen is echter voor slechts zeer weinigen aantrekkelijk zoals op kleine schaal al blijkt uit het verschil in gebruik van bospaden die wel en die niet tot een wandelroute behoren. De mens zal echter zoveel mogelijk bij de natuur betrokken dienen te worden om vervreemding van de natuur tegen te gaan. Hierdoor blijkt het aanbrengen van voorzieningen essentieel te zijn, want in de huidige mens-natuurrelatie heeft het merendeel van de recreanten behoefte aan herkenningpunten van menselijke oorsprong. Voor een grote groep recreanten dient het voorzieningenniveau tamelijk hoog te zijn om herkenbaar te blijven hetgeen plaatselijk een grote ingreep in de natuur met zich meebrengt. Het alternatief scheidt de mens van de natuur hetgeen zowel voor de mens als voor de natuur als een ongewenste situatie gezien dient te worden.

Leefmilieu

De term "natuurlijk" heeft twee betekenissen. Natuurbos is oerbos of natuurbos is zich spontaan ontwikkelend bos. Oerbos bestaat in Nederland niet en kan ook niet worden terug verkregen. Het spontaan laten verlopen van processen in de ontwikkeling van een bos behoort wel tot de mogelijkheden en wordt

incidenteel ook toegepast. In de eerste tijd is menselijke begeleiding hierbij noodzakelijk en kunnen bijvoorbeeld bepaalde floristische en faunistische elementen worden geïntroduceerd (waarbij niet gedacht wordt aan elementen als wolf, wisent, eland en bever; de daaraan in Nederland verbonden bezwaren en/of beperkingen in verband met het vereiste minimumareaal zijn daarvoor te zeer voor de hand liggend).

Het Nederlandse bos vervult deze leefmilieufunctie buiten de hiervoor genoemde speciaal daarvoor aangewezen arealen reeds van nature. Het bos biedt een groot aantal elementen een leefmilieu ook zonder dat er sprake is van een spontane ontwikkeling. Meer aandacht, en bestemming van meer bosoppervlakte voor de spontane ontwikkeling van deze leefmilieufunctie lijkt zeer wel mogelijk en ook gewenst.

Deze functies dienen door het Nederlandse bos alle drie te worden vervuld. Gezien het geringe bosareaal in ons land en de grote behoefte aan vervulling van alle drie deze in ons land voornaamste bosfuncties dient integratie van deze functies te worden nastreefd. Bosbeheer dat alleen gericht is op de houtproductie doet de miljoenen recreërende Nederlanders tekort en bevordert niet de leefmilieufunctie voor planten en dieren in het landelijk gebied. Een bosbeheersvorm die gericht is op het zoveel mogelijk weren van elke menselijke invloed ten einde een zo natuurlijk mogelijk bos van maximale ecologische waarde te creëren schaadt eveneens de belangen van de recreant en gaat bovendien voorbij aan de dringende behoefte aan de productie van hout.

Deze integratie of multifunctioneel bosgebruik is beheerskundig vaak mogelijk. De aantrekkelijkste situatie ontstaat wanneer elk bosgebied weliswaar alle drie hier onderscheiden functies vervult maar in steeds wisselende verhoudingen. Hiertoe kunnen recreatiebossen naast een redelijke houtproductie ook nog enige ecologische waarde hebben. Productiebossen kunnen op recreatief medegebruik worden ingesteld, terwijl ook deze bossen, afhankelijk van de frequentie en intensiteit van de menselijke ingrepen, een zekere ecologische waarde zullen vertegenwoordigen. Min of meer natuurlijke bossen zullen zeker voor extensieve recreatievormen een rol moeten blijven vervullen, terwijl wellicht tevens een geringe hoeveelheid hout geoogst kan blijven worden.

In feite is de bovengeschetste situatie reeds min of meer voor het Nederlandse bos van toepassing. Vrijwel alle bossen zijn bij de houtproductie ingeschakeld, hoewel de opbrengsten sterk uiteenlopen, een zeer groot gedeelte van het Nederlandse bos is voor de recreatie opengesteld en aan alle Nederlandse bossen dient een zekere ecologische waarde te worden toegekend. Hierbij dient echter wel te worden aangetekend dat vooralsnog de houtproducerende functie de overhand heeft. Voor een deel moet de oorzaak hiervoor worden gezocht in de al eerder aangeduide problematiek van eerste-generatiebossen en slechte bodemkwaliteit. Een andere reden hiervoor is gelegen in het feit dat bosbeheer wel naar intentie, maar niet naar effect van de ene dag op de andere gewijzigd kan worden. Met andere woorden, nieuwe bospolitieke doelstellingen - door de LWKB smalend "zeer mooi gestelde uitspraken" genoemd - laten zich slechts langzaam in daden omzetten.